

ALENA PROKOPOVÁ / 13. 2. 2017

Kulový blesk

Komedie scenáristického dua Smoljak – Svěrák vypráví o stěhovací dvanáctisměně, v zábavném vyprávění se však odráží česká realita konce sedmdesátých let.

„Na druhou kolej přijel osobní vlak z Vizovic!“, ohlašuje reproduktor v obývacím pokoji inž. Severína v okamžiku, kdy na stůl dorazí minivláček s lahví domácí slivovice a skleničkami. V jedné z kultovních scén komedie *Kulový blesk* si amatérský vynálezce a jeho užaslý host, vědecký pracovník Knotek, mohou připít na zdar mnohonásobné výměny bytů. Té se vedle nich účastní ještě deset dalších pražských domácností. Akci, jež musí proběhnout během jediného květnového dne, sice organizuje agilní právník Radosta, maximální úsilí však musejí vyvinout všichni zúčastnění. Není tedy divu, že mnozí z nich se v průběhu náročných příprav potřebují posilnit – což se týká zvláště zodpovědného Knotka, kterého Radosta pověřuje řadou úkolů bizarního rázu: musí kupříkladu zastoupit svědka na svatbě obstarožního páru Flieger–Opatrná. Jako řidič novomanželům poslouží Severín a písní obřad doprovodí další z účastníků dvanáctisměny – penzionovaný operní pěvec Bílek.

„Nehorší na tom všem je, že člověk musí komunikovat s lidmi, se kterými nemá vůbec nic společného. Co mě pojí s takovým Fliegrem? S nějakou Opatrnou? Nebo s tímhle bláznem? (*myšlen Severín*)“, táhne Knotkovi hlavou. Vnitřní monolog intelektuála zataženého mimo svou sociální bublinu pomáhá dotvářet situaci postavy, která je nucena absolvovat nejrůznější ponižující lekce – což jí ovšem paradoxně jde k duhu: postupně se totiž zbavuje své sociální vydělenosti. *Kulový blesk* (1978) je tak jednou z řady „morálních“ filmových komedií scenáristy Zdeňka Svěráka^[1], kterou zahájil film *Jáchyme, hod' ho do stroje!* a která v roce 1980 vyvrcholila jednou z vůbec nejzdařilejších komedií normalizační éry – filmem *Vrchní, prchní*. Hodnota *Kulového blesku* se zakládá na kombinaci tohoto nadčasového morálního příběhu a inteligentní zábavy (která v represivní a současně nudné atmosféře normalizace i v rámci dobové filmové produkce představovala sama o sobě mimořádnou hodnotu^[2]).

Film, na kterém se jako opora Svěrákova spoluscenáristy a debutujícího režiséra Ladislava Smoljaka podílel i zkušený Zdeněk Podskalský[3], je současně působivou výpovědí o době svého vzniku. Řada motivů a témat, zapracovaných do scénáře a filmu vědomě, je dnes samozřejmě rozšířena o prvky, dokumentující podobu české společnosti konce sedmdesátých let. Mnohé detaily soukromého života hrdinů výmluvně vypovídají o „vnější“ realitě, o níž se ve filmu prostě nemluví.[4]

Život v reálném socialismu se soustřeďoval do rodinné sféry, protože přirozená společenská realizace nebyla možná. Ani uvnitř rodiny ovšem nepanuje svoboda a harmonie, zvláště vinou akurátních manželek neomylně diagnostikujících okamžik, kdy se „rodina dusí“, jejichž prototypem je Knotková (jejíž představitelka, Daniela Kolářová, se v roli životní partnerky svěrákovského hrdiny objevila už podruhé a nikoli naposled[5]). Slušný, nevýbojný Knotek se opakovaně zaplétá do alkoholických eskapád, neboť ztrátu mužské dominance v rodině mu pomáhá kompenzovat alkohol: na rozdíl od brazilské kávy, kterou noblesní mistr Bílek nabízí opakovaně a marně, je totiž sklenička čehokoli pro mužské postavy obvyklým „vyprošťovákem“ z panující reality.

Zakřiknutý vědecký pracovník se „pod vlivem“ mění v furianta organizujícího noční, parodické stěhování nanečisto. Muž, kterého doma komanduje manželka a na chodbě trýzní jeho temná nemesis – brutální soused Klabouch – ovšem druhý den musí za trest absolvovat ponižující „omlouvací“ cestu, během níž si v duchu ulevuje recitací Erbenovy *Polednice*. Vnitřní monolog poutající dohromady mozaikovitě vyprávění hýří vtipným nadhledem, kterému však není dovoleno, aby se promítl až do hrdinova jednání. Knotek v podání Josefa Abrháma je tak jednou z prvních studií svěrákovského hrdiny[6], jen nesměle se pokoušejícího vybojovat si svůj autonomní prostor (tentýž Abrhám si pak v tragikomedii *Vrchní, prchni* zahrál muže, který to naopak dokázal brilantně – fantoma českých pohostinství Dalibora Vránu).

Knotek je sympatický, ale zůstává latentním rebelem. Jeho občasné pokusy o vzpouru jsou neškodně infantilní, podobně jako vynálezy inženýra Severína (kterého si zahrál Ladislav Smoljak). Jedinou skutečně akční, silnou mužskou postavou ve vyprávění zůstává doktor Radosta, který však nedostal příležitost vymknout se rozměru prvoplánové figurky. Díky hereckým schopnostem svého představitele, Rudolfa Hrušínského, však právě činorodý právník tvořící si vlastní světy – bytové mnohasměny

– vyrůstá v radostně manipulátorskou postavu hodnou pana Kopfrkingla. Motiv stěhování se právě díky Radostovi nerozvíjí v duchu krotké sociální satiry, ale rozkvétá do podoby monstrózních manévru promyšlených břitce, do nejmenších detailů.

Ústřední nápad *Kulového blesku* ovšem navenek odkazuje k vědomé snaze barrandovské dramaturgie reflektovat nešvary života v netržní socialistické realitě, v tomto případě skutečnosti, že nejsnadnějším způsobem, jak změnit bytovou situaci, tehdy nebyl prodej či pronájem, ale výměna bytu. To vedlo k amatérsky organizovaným, mnohačetným směnám. Inspirací pro Svěráka bylo vyprávění jeho přítele, literárního vědce Vladimíra Karfíka, který prožil náročnou čtyřsměnu organizovanou členem Akademie věd (ve filmu Radosta s despektem zmiňuje desetisměnu jakéhosi akademika Plíška: „Půl roku mu trvala organizace a rok rekonvalescence“).

Dvanáctisměna dovoluje autorům přivést na scénu rozmyslný sociální vzorek, počínaje romskou (tehdy cikánskou) rodinou Fazekašových a důchodkyní Jechovou přes inženýra Severína a lékaře Ječného (které hrají Smoljak a Svěrák) a vědeckého pracovníka Knotka až k penzionovanému opernímu pěvci Bílkovi (kterého měl původně ztvárnit Jan Werich, ale kvůli špatnému zdravotnímu stavu si ho nakonec zahrál skutečný operní pěvec Karel Kalaš). Právě postava Bílka se v rámci mozaikovitého vyprávění postarala o klíčový dějový zádrhel: její (domnělé) úmrtí v průběhu stěhování totiž dožene Radostu k jednání za hranicí zákona. Stejný, ale lépe využitý motiv najdeme i v předchozím snímku dvojice Smoljak–Svěrák *Na samotě u lesa*. Také zde zdánlivý skon starého muže spojeného s „předkomunistickou“ minulostí dokončuje mravní přerod hlavního hrdiny (který se dokonce rovněž stěhuje do starcova obydlí). Původně měl Bílek ve filmu skutečně zemřít, autoři však usoudili, že by to oslabilo komediální vyznění příběhu.

S postavou Bílka je spojeno i několik „poetických“ momentů doprovázených operním zpěvem, které nenajdeme ve scénáři a které *Kulový blesk* rušivě vyšinuly z žánru komedie. Jde patrně spíš o rozhodnutí Zdeňka Podskalského, spjatého v té době pevně s formátem televizních hudebních pořadů, než o režijní záměr Ladislava Smoljaka (i když ten měl prý ze strany zkušenějšího kolegy při své první režii volnou ruku). Poetika Divadla Jára Cimrmana, s níž byla dvojice Smoljak–Svěrák nedílně spojena, v *Kulovém blesku* ustupuje do pozadí a hájí ji především postava Severína. [7]

Kulový blesk tak působí stylově i motivicky nevyváženě oproti předchozím filmům scenáristické dvojice Svěrák–Smoljak, jež režírovali zkušení tvůrci (*Jáchyme, hod' ho do stroje!* a „*Marečku, podejte mi pero!*“ – Oldřich Lipský, *Na samotě u lesa* – Jiří Menzel). O tom, že Ladislav Smoljak dokázal samostatně režírovat stylově ucelené snímky, svědčí všechny následující tituly jeho režisérské filmografie – *Vrchní, prchní*, *Jára Cimrman, ležící, spící*, *Rozpuštěný a vypuštěný* a *Nejistá sezóna*.

Kulový blesk vychází 17. února v remasterované verzi na DVD.

Kulový blesk (ČSR 1978), režie: Zdeněk Podskalský, Ladislav Smoljak, scénář: Zdeněk Svěrák, Ladislav Smoljak, Zdeněk Podskalský, kamera: Ivan Šlapeta, hudba: Zdeněk Lukáš, střih: Jiří Brožek, hrají: Josef Abrhám, Rudolf Hrušínský, Karel Kalaš, Daniela Kolářová, Bedřich Prokoš, Zita Kabátová, Milada Ježková, Zdeněk Svěrák, Ladislav Smoljak. Marie Málková a další. FS Barrandov, 82 minut. DVD vydání: 17. 2. 2017 (Bohemia MP).

Poznámky:

[1] Přestože na řadě filmů se – stejně jako na *Kulovém blesku* – se Svěrákem jako spoluscenárista podílel Ladislav Smoljak, k označení „svěrákovský model“ nás snad opravňuje skutečnost, že snímky, na nichž se tento scenárista podílel samostatně, vyprávějí zpravidla tentýž příběh o zmoudření (filmy *Vrchní prchní*, *Tři veteráni*, *Co je vám, doktore?*, a v menší či větší míře snímky realizované Svěrákovým synem Janem, zvláště *Kolja* a *Vratné lahve*).

[2] V roce 1978 v rámci komediálního žánru na diváky cílily komedie *Brácha za všechny peníze*, „*Já už budu hodný, dědečku!*“ nebo *Jen ho nechte, ať se bojí*. V roce 1979, kdy měl *Kulový blesk* premiéru, byly v rámci tohoto žánru vyrobeny snímky *Hodinářova svatební cesta korálovým mořem*, *Pátek není svátek* či *Poprask na silnici E4*.

[3] V roce 1980 spolupracoval se Smoljakem a Svěrákem ještě na parodii *Trhák*.

[4] Přes schvalovací orgány by ostatně v roce 1978 nějaké skutečně kritické poznámky nemohly projít. Ve scénáři, v obraze situovaném ke Knotkům na půdu, si paní Jechová (formanovská herečka Milada Ježková) pochvaluje: „No, tohleto je krásná půdička! To jsem ani nečekala...“ Ve filmu k této sentenci přibýlo legendární „Tady se mi to bude věšet.“, přičemž původně následoval záběr půdním okénkem na Pražský hrad, který musel být vystřižen.

[5] Předtím ve filmu *Na samotě u lesa*, poté ve filmech *Akumulátor I* a *Vratné lahve*.

[6] „Jsem to já a nejsem to já“ aneb Postava Zdeňka Svěráka, *Revue Filmového přehledu*, 24. 3. 2016. Online: <http://www.filmovyprehled.cz/cs/revue/detail/jsem-to-ja-a-nejsem-to-ja-aneb-postava-zdenka-sveraka>

[7] Souvislost s mateřskou scénou autorů ovšem ve filmu – stejně jako v ostatních filmech autorské dvojice – zajišťuje i obsazení divadelních kolegů do menších rolí (Jaroslav Vozáb – inspektor, Pavel Vondruška – oddávající úředník, Václav Kotek – ženich, Josef Koudelka – fotograf, Jaroslav Weigel – metař, Petr Brukner – Pivoňka). Miloně Čepelku chtěl Smoljak obsadit dokonce do role Knotka, ten však odmítl.